

Tamás Amaryllis

A LÁTHATATLAN ÍRÁS

– Fax-interjú Xantus Gábor filmrendezővel –

– Romániában élő, erdélyi, „határontúli” magyarfilm-
mes vagyok, egy újra divatos, szép szóval élve:
(film)képíró. Olyan lokálpatrióta, aki mindmáig itt-
hon maradtam. Úgy is mondhatnám, nem mentem
el. Nem hoztam áldozatot azokért, akik hozzám
hasonlóan nem akartak eltelepülni. Ezért az sem
adatott meg, hogy az erdélyi magyaroknak „oda-
kintről”, vagyis a „határon túlról” további meg-
maradásukhoz szükséges tanácsokat adjak. E taná-
csok helyett készítem a filmjeimet. Eetem és pályám
meghatározója volt a hovatartozás és a szakma,
amely egymásra szüntelenül visszahat.

Mi az, hogy határon innen – határon túl? Néző-
pont kérdése. Hol van az innen, és hol van a túl, ha
önmagunk lelkében sikerült kirajzolnunk vagy
lebontanunk vélt és valós határainkat. Nem tudom,
van-e az emberi életnek olyan magaslata, ahonnan
jól betájolhatja magát a tér és az idő, a hovatartozás,
a honnan és a hová koordinátái szerint. Vajon adhat-
e képzeletbeli kilátó elegendő bölcsességet ahhoz,
hogy önmagunk „meghatározásában” kiismerjük
magunkat gyakorta tudathasadásos, önnön vállalt
kényszerhelyzeteinkben?

– Kisgyermekkorom óta a film bűvkörében éltem.
Nem megrögzött moziba járóként, hanem úgy, hogy
az egyik könyvszekrényünk polcán három nagy,
enyhén rozsdásodó filmesdobozt őrzött édesapám.

A dobozokban egy 1957-ben készített természet-
film, a *Retyezát hegység* 35 milliméteres munkakópi-
ájának maradácai voltak. Szétvágott, vetíthetetlen
celluloid darabok, melyeket azonban legenda vett
körül. Ez a bukaresti *Al. Sahia Dokumentumfilm Stúdió*
egyik első, nagyszabású, színes dokumentumfilmje
volt, dr. Xantus Jánost kérték fel a film tudományos
forgatókönyvének és szövegkönyvének megírására
a stáb tagjai: Székler Ervin rendező, Jeney Ádám és
Patakfalvy Ferenc operatőrök.

Ez a három pléhdoboz volt számomra a nagy
titok, a „láthatatlan írás”. Kissé romantikus megkö-
zelítésben ilyen irányból kerültem a film vonzás-
terébe. E dobozokat ma is őrzöm.

Tizenhét éves koromban kölcson kaptam egy
filmfelvevőgépet. Gimnazistadiák voltam, amikor a
Bukaresti Televízió akkor induló magyar adásában
első filmhíradómat „bemutatták”.

A bukaresti Filmművészeti Főiskolát kitartóan és
sikertelenül ostromoltam: három alkalommal is
föltettem húzták meg a vonalat. Akik magyarként
akkortájt bejutottak, hogy a romániai magyar film-
rendező- vagy operatőr-társadalom utánpótlását
biztosítsák, sajnos, már régen e tájaktól messze for-
gatnak.

– Huszonhat év telt el. Azóta vagyok a Román
Televízió magyar adásainak állandó munkatársa. A
szakmát „élesben” tanultam, az egyetemi szak-
képesítést ráadásnak szereztem.

A körülmények és a szükség úgy hozták, hogy
Erdélyben élő filmesként gyakorta dolgoztam egye-
dül. Az „egyszemélyes forgatócsoport” ezért nem
idegen számomra. 1985-ben néhány év kényszer-
szünet következett, amikor is a Bukarestből sugár-
zott tévéadásokat napi két órára csökkentették,
ezzel egyidejűleg a nemzetiségi műsorokat beszünt-
tették, a vidéki „területi” stúdiókat leállították. Hogy
ez mit jelentett menet közben, arról regényt, drámát,
néha bohózatot, de leginkább dokumentumriportot
lehetett volna írni. Egy olyan életformát jelentett,
melyet – természettudományos szakkifejezéssel
élve – endemikus életformának neveznék. Amikor
az életteret (legyen az akár társadalmi-politikai is)
döntően határozza meg a helyi jelleg. Mint a föld-
felszín vagy a mindenkor mikroklima: a szél- és a
felhőjárás, a viharos vagy derűs napok aránya, a
légnomás. Vagyis: a „couleur locale”.

– Merő véletlen, hogy az 1989-es romániai nagy
frontátvonulás első órái (aztán napjai) az évek óta
elnémított Kolozsvári Rádió- és Televízió épületé-
ben találtak. A vágóasztalon a kolozsvári barlang-
kutatókkal készített dokumentumfilm kockái pe-
regtek a Királyerdő barlangjairól. A barlangok
csendjéből, ebből a sejtelmesen titokzatos világból

kellett percek alatt átváltani egy kevésbé költői, de ugyanolyan kiismerhetetlen labirintusokat rejtgető helyzetbe, mely se léleknyugtatónak, se csöndesnek nem volt nevezhető. Miközben a filmet vágtam egy véletlenül megmaradt vágószobában, odakint kitört a forradalom, illetve a hadsereg bevonult az épületbe. Három-négy vállalkozó szellemű és merész román munkatársammal gépfegyverek és harckocsik árnyékában indítottuk újra előbb a rádió adásait (magyar nyelven Szabó Gyula, kolozsvári író kívánt akkor boldog karácsonyt), nem sokkal azután pedig – egy kölcsönkért amatőr videokamerát közvetlenül az adóláncre kötve – a kolozsvári televízió első „kísérleti” adását.

– 1989 előtt a szakmai és a személyes kapcsolatoknak egyaránt komoly akadályai voltak (gondoljunk csak az utazásokkal járó nehézségekre). Nem csak Magyarország felé nem működött a dolog, de – kevés kivételtől eltekintve – semmilyen irányba sem. Ennek következtében a munkánk egyre „belterjesebbé” vált, s ez a mai napig meghatározza azt a kommunikációs módot vagy formanyelvet, ami egy itt alkotó filmet jellemez. A kilencvenes évek elejétől valóban megnyíltak a lehetőségek, s igen látványosan alakultak ki és fejlődtek a szakmai kapcsolatok is. Ami engem illet, ezek a kapcsolatok tették lehetővé, hogy néhány, általunk fontosnak ítélt

dokumentumfilmünk elkészülhetett. Sára Sándor rendező-operatőr nagyon sokat segített, elsősorban azzal, hogy megelőlegezve a bizalmat, pártolt néhány komoly produkciót. S tette ezt később is, mint a Duna Televízió vezetője.

A határon túli alkotók jó része nem tud bekapcsolódni abba a bonyolult szakmai lobbyzásba, amely ma a filmkészítéshez nélkülözhetetlen. Dolgozhat akármilyen keményen, és bizonyíthat szakmailag, ha nincsenek olyanok, akik erre figyelnek, akik ezt észreveszik, nem jut előre. A Duna TV létrehozása olyan média-univerzumot teremtett, melyben nagy hangsúllyal kaptak teret a világ minden táján alkotó magyar filmek. De ugyanilyen fontosak a Magyar Televízió által felvállalt, a határon túli műhelyek munkáit bemutató adások is (például a „Palackposta”), vagy a Magyar Film Alapítvány és a Magyar Mozgóképfelügyelet támogatása.

A határok nélküli, elektronikus műsorszórás jóvoltából a film a televíziós műfajokkal együtt válik média-nagyhatalommá. A filmnyelv lehetőségei, a kifejezés eszközei, a kommunikáció megannyi árnyalata olyan jelrendszerre állnak össze, amely megfelelő érzékenységgel egy többség-kisebbség párbeszédének is kulturált, hatékony eszköze lehet. Ebben látom ma a magyar nyelven sugárzó média erejét és óriási felelősségét.

